

Наталя Моршан
ORCID: 0000-0001-9965-1388

**УЧАСТЬ ДВОРЯН МІСТА КИШИНІВ У БЛАГОДІЙНИХ
ОРГАНІЗАЦІЯХ ПІД ЧАС ВІЙСЬКОВИХ КОНФЛІКТІВ
КІНЦЯ XIX – ПОЧАТКУ XX СТ.**

**PARTICIPATION OF NOBLES OF CHISINAU IN CHARITABLE
ORGANIZATIONS DURING THE MILITARY CONFLICTS
OF THE LATE 19th AT THE BEGINNING OF THE 20th CENTURIES**

Благодійність, як соціальне явище, починаючи з XIX ст. зазнає змін – з кола благодійників поступово віддаляється держава. Сьогодні більшість дослідників акцентують увагу на недержавному характері благодійної діяльності, особливо в періоди військових конфліктів. Приватна добродійність відіграла важливу роль у фінансовому, матеріальному, медичному забезпеченні армії. Головними провідниками благодійності ставали заможні представники населення імперії. Не останнє місце в цій справі займав кишинівський нобілітет.

Аналіз досліджень останніх років свідчить, що різні аспекти діяльності дворян Бессарабії періоду XIX – XX ст. знайшли достатнє освітлення в науковій літературі. Зокрема, вітчизняні та зарубіжні історики в своїх роботах аналізують правові основи оформлення дворянства Бессарабії, особливості його нобілітації і внутрішньої стратифікації (Л. Циганенко [1]); благодійну, підприємницьку і торгово-фінансову діяльність (Н. Гончарова [2], М. Башли [3]).

Військові конфлікти кінця XIX – початку XX ст. продемонстрували медичну невідповідність Російської імперії, що призвело до значних людських втрат. Саме в цей період активно розвивається приватна благодійність, оскільки приходиться розуміння, що пораненим необхідна реальна допомога. Усі стани імперії, в тому числі і бессарабські дворяни, були втягнуті в тягар воєнного часу, при цьому вони швидко стали ініціаторами збору коштів на потреби хворих і поранених воїнів.

У досліджуваний період розпочала свою діяльність всевітня організація з надання допомоги жертвам війни – Червоний Хрест. Засновником вважається швейцарський письменник, громадський діяч, лауреат Нобелівської премії Анрі Дюнан, який в 1859 р. став свідком страждань поранених, позбавлених медичної допомоги після кровопролитної битви під час франко-австрійської війни. Ця подія підштовхнуло його до створення організації, метою якої був захист постраждалих від військових конфліктів. Саме з ініціативи А. Дюнана, в 1863 р. було створено Товариство допомоги пораненим, закріплене підписанням міжнародної Женевської конвенції і перейменоване у 1876 р. в Міжнародний комітет Червоного Хреста [4, с. 7].

На початку 1867 р., незадовго до приєднання Росії до Женевської конвенції,

в Петербурзі було засновано Російське товариство піклування про поранених і хворих воїнів, яке знаходилося під патронатом імператриці Марії Олександрівни, дружини Олександра II. Всього в Російській імперії в цей час діяло 200 місцевих управлінь і комітетів товариства.

Значну роль в організації благодійної діяльності в Бессарабії під час конфлікту 1877-1878 рр. відіграло місцеве управління Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, до складу якого входило 20 осіб. Основний вектор роботи був спрямований на збір коштів, які були необхідні для облаштування шпиталів. Активну участь в роботі Кишинівського відділення брали представники бессарабського нобілітету.

Під час війни 1877–1878 рр. головою місцевого управління був обраний Бессарабський губернатор М. Шибко, членами організації стали повітові предводителі дворянства. Фінансову основу функціонування Кишинівського відділення складали членські внески (в розмірі 10 руб.) і добровільні пожертви. Аналізуючи звіт грошових надходжень на потреби організації, з'ясуємо, що в перші місяці роботи відділення, кошти на його рахунок не надходили. В цей час комітет існував лише завдяки наявності початкового капіталу, який знаходився в банку під відсотками та наприкінці 1877 р. становив 9 971 руб. 62 коп. Гроші почали активно надходити в період загострення військового конфлікту. Найбільшу суму – 2 989 руб. 13 коп. було зібрано в жовтні 1877 р.

Однією з головних завдань діяльності Товариства була організація перевезення хворих з театру військових дій всередину країни. З цією метою в імперії було створено 2 евакуаційні комісії у Владикавказі і Яссах. Пункти евакуації спочатку були розташовані на кінцевих залізничних станціях – Яси і Фратешті. Поранених з Дунайського театру війни санітарними потягами перевозили румунською залізницею до Фратешті, звідти – в Ясси. Після цього хворих і поранених доставляли в лікувальні установи, які розташовувалися в київському, одеському та харківському військових округах. Всього за час війни було евакуйовано близько 150 тис. воїнів [5, С. 75–76].

Значну роль в благодійності періоду російсько-турецької компанії 1877-1878 рр. зіграв Кишинівський дамський комітет Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, створений в кінці травня 1877 р. Організацію очолила М. Шебеко, дружина начальника Бессарабської губернії. У 1877 р. для фінансового забезпечення комітету надійшло 1 000 руб. членських внесків.

У період військового конфлікту члени жіночого комітету розгорнули свою масштабну і різнобічну благодійну діяльність. Одним з напрямків їх роботи був збір коштів на будівництво в м. Кишинів інвалідного будинку. Силами комітету до 14 липня 1877 р. було зібрано 3 372 руб., а 13 жовтня 1878 р. – вже 33 958 руб. 42 коп. Основну частину пожертв становили внески представників бессарабського дворянства. Інвалідний будинок разом з каплицею був побудований 28 червня 1881 р. на Скаковому полі, однак під час Другої світової війни – зруйнований [6].

Під час російсько-японського конфлікту продовжував функціонувати

Червоний Хрест. У вересні 1904 р. в місцевій газеті був надрукований звіт про діяльність організації з початку війни. У ньому засвідчено, що за 7 місяців в губернії було розгорнуто 166 лазаретів на 22 400 ліжок, відправлено на фронт персоналу – 5 108 осіб, обладнано 1 276 вагонів з матеріальною допомогою на 1 млрд пудів і зібрано 149 603 50 руб.

Серед архівних справ Національного архіву Республіки Молдова, було знайдено лист від керівництва Червоного Хреста в редакцію газети «Бессарабець» з проханням опублікувати прізвища найбільш активних дворян-благодійників, а саме: Х. Ануш (600 руб.), М. Лучинська (25 руб.), А. Базницька (5 руб.) [7, арк.].

Важливу роль в організації благодійної діяльності бессарабського регіону займала благодійна організація «Бессарабець» (БОБ). Товариство було засновано ще в 1901 р. у Кишиневі за рахунок місцевої інтелігенції, а також за фінансової підтримки одноім'яної бессарабської газети. Мета організації полягала в об'єднанні навколо «Бессарабця» небайдужих людей для підтримки і фінансової допомоги знедоленому населенню м. Кишинів «...в їх матеріальному і моральному стані незалежно від статі, віку, знань і віросповідання» [8, с. 10–11].

Окремим напрямом діяльності благодійної організації була допомога хворим і пораненим воїнам під час російсько-японського конфлікту. З початку війни від приватних осіб почали надходити пожертви. Так, в перший день надійшло 200 руб., а до кінця 1904 р. вже було зібрано 26 371 руб. 39 коп. Порівнюючи цю суму із загальним розміром благодійних внесків за 1904–1908 рр. (29 504 руб. 38 коп.), можемо підрахувати, що вона склала 89%. Лише представниками жіночого комітету БОБ було асигновано 25 000 руб. [9].

Таким чином, у періоди військових зіткнень в державі збільшувалася кількість населення, яка потребувала допомоги. Це призвело до зростання суспільної свідомості та, відповідно, ініціативи з надання благодійної допомоги у всіх регіонах імперії. Не залишилися осторонь від цього процесу і населення м. Кишинів. В кінці XIX – початку XX ст. винятковою активністю відзначилися представники місцевої аристократичної еліти, які в зазначений період проводили масштабну благодійну діяльність; брали активну участь в роботі Товариства піклування про хворих і поранених воїнів, жіночих комітетів, благодійної організації «Бессарабець», Червоного Хреста.

Література

1. Циганенко Л.Ф. Дворянство Півдня України (друга половина XIX ст. – 1917 р.): монографія. Ізмаїл: СМІЛ, 2010. 384 с.
2. Гончарова Н.О. Добродійні ініціативи дворян у Бессарабській губернії. *Гуржійські історичні читання*. 2015. Вип. 10. С. 96–98.
3. Башли М.І. Провінційне дворянство Херсонської та Бессарабської губерній (1861 – 1907 рр.): автореф. дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / ДВНЗ «Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Г. Сковороди». Переяслав-Хмельницький, 2015. 22 с.

4. Гребцова И.С., Гребцов В.В. Деятельность одесских обществ помощи пострадавшим в ходе военных конфликтов (вторая половина XIX – начало XX ст.). *Альманах історичних досліджень*. Одеса, 2012. Вип. 1. С. 5–13.
5. Ильинский В.И. Благотворительность в России (История и настоящее положение). Санкт-Петербург: Тип. Имп. Человеколюбивого общ., 1908. 90 с.
6. Бессарабские губернские ведомости. 1877. № 52. 6 июля.
7. Національний архів Республіки Молдова, ф. 88, оп. 2, спр. 103, 92 арк.
8. Устав благотворительного общества «Бессарабец». Кишинев: Типография газеты «Бессарабец», 1901. 28 с.
9. Бессарабец. 1904. № 281. 28 октября.

Орлик Світлана
ORCID: 0000-0002-6280-9273

ДО ПИТАННЯ СТЯГНЕННЯ НАТУРАЛЬНИХ ПОВИННОСТЕЙ З НАСЕЛЕННЯ СХІДНОЇ ГАЛИЧИНИ ТА БУКОВИНИ РОСІЙСЬКОЮ ОКУПАЦІЙНОЮ ВЛАДОЮ В РОКИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

ON THE ISSUE OF COLLECTING NATURAL DUTIES FROM THE POPULATION OF EASTERN GALICIA AND BUKOVINA BY THE RUSSIAN OCCUPATIONAL AUTHORITIES IN THE FIRST YEARS OF THE FIRST WORLD

В умовах війн, які відбувалися в історії людства використання трудових ресурсів та стягнення натуральних повинностей із населення, яке проживало на захоплених територіях завжди було звичною справою для країни-загарбниці. Вступ російських військ на територію Східної Галичини і Буковини в часи Першої світової війни зумовив розгортання у тилівій частині захоплених територій їхньої цивільної окупаційної адміністрації, зокрема, створення Тимчасового військового генерал-губернаторства з поділом на губернії та повіти – задля максимального закріплення на цих землях своїх позицій. Водночас в умовах війни паралельно цивільній окупаційній владі функціонувала також і військова окупаційна влада, розпорядження якої мали виконуватися першочергово. У Правилах «Про місцевості, в яких оголошено військово-положення» зазначалося, що командуючі арміями уповноважені використовувати працю місцевого населення шляхом «залучення до робіт для досягнення цілей війни»[3, С. 479–480].

До справляння натуральних повинностей, зокрема, 1) дорожніх робіт; 2) земляних та будівельних робіт, пов'язаних з відбудовою фортифікаційних споруд; 3) заготівлею лісу для військових потреб та для опалення; 5) чищення зброї тощо, використовувалося місцеве доросле населення віком від 17 до 54